

Aplikované pohybové aktivity v integrované školní tělesné výchově II.

Ondřej Ješina, Martin Kudláček, FTK UP v Olomouci

Předkládaný článek navazuje na předešlý příspěvek, který se zabýval především terminologickým vymezením aplikovaných pohybových aktivit (dále jen APA), aplikované tělesné výchovy (dále jen ATV), integrované tělesné výchovy, dětmi, žáky a studenty (dále jen žáky) se speciálními vzdělávacími potřebami (dále jen SVP), k nimž patří žáci se zrakovým, tělesným, mentálním a sluchovým postižením (dále jen postižením), a zejména konkrétními modifikacemi uplatnitelnými při integraci žáků s postižením ve školní tělesné výchově (dále jen TV). Vzhledem k druhu, typu, hloubce (dále jen charakteru) postižení a dalším specifikům by bylo chybou usilovat za každou cenu o úplnou integraci. Proto se v následujícím textu zabýváme především stupni podpory integrace v kontextu školní tělesné výchovy.

Existuje řada možností, které je možné zvažovat při řešení otázek integrace do školní TV. Níže uvedené stupně podpory představují jistou platformu pro další úvahy týkající se konkrétního zapojení jedince s postižením v podmínkách škol a školských zařízení v ČR. V tomto kontextu zvažujeme zejména spolupráci uvnitř jednoho subjektu a současně možnost širšího zapojení některých dalších výchovně-vzdělávacích pracovišť. Záměrně mezi stupně integrace v TV neřadíme zdravotní tělesnou výchovu (ZTV), která je definována jinými cíli než běžná TV či ATV. Přesto se ZTV, rehabilitační tělesnou výchovou (RVP, 2006) a léčebnou tělesnou výchovou stručně v závěru zabýváme. Pro lepší pochopení principů podpory integrace v TV a jednotlivých modifikací uvádíme stupně podpory dle Blocka (2000) upravené do českých podmínek.

Integrace bez podpory a bez modifikace obsahu (běžná TV i integrovaná TV)

Základní charakteristika: vzhledem k charakteru postižení žáka není nutné upravovat obsah (a tím ani prostředky), podmínky, metody atd. Pro učitele není nutností v rámci terciárního nebo celoživotního vzdělání získat specifické kompetence nutné pro vedení ATV. Za určitých okolností se však v tomto případě může jednat o chybu v procesu integrace. Příklad: vzhledem k charakteru postižení žáka je nutné upravit podmínky či obsah, avšak z důvodů nekompetentnosti učitele TV k tomu nedojde, tudíž je žák v podstatě integrován pouze fyzicky bez specifického individuálního přístupu. V tomto případě může být negativní zásah do žákovy psychiky či celkového zdraví daleko hlubší než v případě uvolnění ze školní TV.

Integrace s úpravou obsahu a podmínek (ATV i integrovaná TV)

Základní charakteristika: učitel respektuje obecné cíle TV, ale současně se zamýšlí a realizuje změny nutné pro participaci žáka s postižením. Vzhledem k charakteru postižení a po zvážení podmínek školy modifikuje vyučující obsah a upravuje organizaci školní TV tak, aby byla možná participace žáka s postižením. To vše při splnění jednoho ze základních principů integrace – integrace je realizována takovým způsobem, že kvůli ní netrpí ostatní žáci pocitem nepohody, frustrace a ochuzení.

- ♦ Žáci (zde i dále je myšleno žáci bez SVP a žáci se SVP) se podílejí na plnění stejných úkolů, ale na rozdílné úrovni.
- ♦ Žáci pracují v rámci jedné aktivity na rozdílných úkolech.

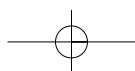
Integrace s využitím „peer partnerů/tutorů“ (ATV i integrovaná TV)

Základní charakteristika: učitel stále ještě nevyužívá podporu v podobě asistenta pedagoga. Vzhledem k charakteru postižení žáka je však nutná asistence spolužáků, vrstevníků z jiných tříd či žáků z vyšších či nižších ročníků – peer tutorů. V zahraniční literatuře je jejich pozice a role velmi podrobně popsána a sledována (Block, 2005; Lieberman, 2002; Sherrill, 2004). Nejčastěji se jedná o spolužáky z téže školní třídy, kteří plní funkci asistentů žáka s postižením. Vzhledem k naplnění cílů TV doporučujeme tyto peer tutorů obměňovat. Další varianta může být organizačně již náročnější, kdy je peer tutorem vrstevník z paralelní třídy. Může jím však být i starší žák téže školy. Tyto dvě poslední varianty mohou využívat nových trendů ve školních kurikulech, tedy mezipředmětové provázanosti (viz výchova ke zdraví, výchova k občanství, průřezová témata). Příkladem může být účast peer tutora v hodinách TV s žákem s postižením v rámci předmětu výchova k občanství, kde jsou očekávané výstupy jednoznačně zaměřené na vztah k jedincům z minoritních skupin, porozumění, komunikaci v různých životních situacích, objasnění vůle a překonávání překážek, rozvíjení osobních předností, vztah k druhým lidem, otázky kvality života a mnohé další. Jedná se o oboustranně výhodný vztah, kdy žák bez postižení nabízí fyzickou i psychickou podporu a naopak získává na důležitosti, protože jeho činnost má jednoznačný smysl. Formují se tím pozitivně charakterové vlastnosti jeho osobnosti.

- ♦ Tradiční jednostranná podpora ze strany peer tutorů (vrstevníků, spolužáků).
- ♦ Reciproční spolupráce, kdy si žáci s postižením a žáci bez postižení vyměňují role.
- ♦ Zapojení starších žáků bez postižení.
- ♦ Využití podpory více žáků ve třídě, kteří se spolužáky s postižením pracují na základě daného rozvržení aktivit.

Integrace s využitím asistenta pedagoga (ATV i integrovaná TV)

Základní charakteristika: učitel má možnost využít podpory ze strany asistenta pedagoga. Umožňuje mu to zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Pozici asistenta pedagoga

a nároky na jeho vzdělání pak definuje zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a změně některých zákonů. Dle tohoto zákona je však možné získat legislativní kompetenci k této pedagogické profesi kromě jiného také pouze základním vzděláním a akreditovaným vzdělávacím programem pro asistenty pedagoga. Z toho je tudíž patrná nutnost dalšího vzdělávání, např. i neformálního, tak, aby byli tito pracovníci schopni vykonávat svou pedagogickou činnost zodpovědně a co nejkvalitněji. Podpora ze strany asistenta pedagoga může být vzhledem k charakteru žákova postižení, při nemožnosti využití peer tutorů, klíčová. Je však nutné mít na mysli také možná negativa takto zapojeného pracovníka. Jeho přítomnost může paradoxně napomoci k vytvoření vnější bariéry ve školní třídě. Stane se jakousi hradbou mezi žáky samotnými. Dále je nutná spolupráce s učitelem TV, přičemž tento způsob práce klade vyšší nároky na řízení lidských zdrojů.

- ♦ Podpora asistenta pedagoga pouze ve vybraných aktivitách.
- ♦ Podpora asistenta pedagoga po celou vyučovací jednotku.

Kombinované formy výuky (individuální segregovaná, individuální či skupinová paralelní, běžná integrovaná ATV)

Základní charakteristika: s využitím asistenta pedagoga nebo bez něj (vzhledem ke způsobu zapojení) je žákovi s postižením umožněna kombinace různých forem ATV. Není nutné, abychom vždy a za každou cenu usilovali pouze o integrovanou TV. Nabízí se několik možností kombinací běžné ATV a činností s asistentem či ostatními spolužáky. Segregované činnosti představují pohybové aktivity, které žák s postižením uskutečňuje v jiný čas než ostatní žáci nebo s jiným obsahem či jinak cíleně zaměřené. Příklad: žáci bez SVP absolvují vyučovací jednotku zaměřenou na sportovní gymnastiku. Vzhledem k charakteru postižení se asistent pedagoga se žákyní s dětskou mozkovou obrnou zaměřuje na cviky s cílem celkového uvolnění a protažení svalstva. Paralelní činností myslíme pohybovou aktivitu, která probíhá ve stejném čase či se stejným obsahem nebo cílem.

Příklad: žáci bez SVP absolvují vyučovací jednotku TV zaměřenou na rozvoj aerobní vytrvalosti, která je realizována během v lesním terénu. Ve stejné době pak žák se zrakovým postižením se svým asistentem absolvuje vyučovací hodinu zaměřenou na cyklistiku, kdy se účastní 20km jízdy na tandemovém kole.

- ♦ Kombinované formy výuky bez podpory.
- ♦ Modifikace aktivit probíhají na základě podnětů od žáka s postižením.
- ♦ Aktivity jsou modifikovány učitelem tělesné výchovy (ATV).
- ♦ Kombinované formy výuky s podporou.
- ♦ Flexibilní rozvrh: žák s postižením navštěvuje s podporou běžnou ATV nebo individuální či paralelní ATV na základě charakteru (obsahu) vyučovací jednotky.
- ♦ Fixní rozvrh: žák s postižením navštěvuje s podporou běžnou skupinovou ATV či paralelní ATV na základě stanoveného rozvrhu.

Spolupráce s organizacemi v komunitě školy nebo žáka (segregovaná ATV)

Základní charakteristika: v rámci individuálního vzdělávacího plánu je definována kombinace školou organizované výuky, která je však redukována a umožňuje spolupráci s aktivitami jiných subjektů. Příklad: žák s kvadruplegií navštěvuje úterní výuku školy, která je realizována ve velké tělocvičně nebo na hřišti, kde většinou probíhá výuka zaměřená na hry. Čtvrteční výuka je situována v malé tělocvičně, která je bariérová včetně sociálních zařízení a není možná participace žáka s kvadruplegií. Proto čtvrteční výuka probíhá v sousedním Domě dětí a mládeže, kde je organizován pohybový zájmový kroužek pro všechny (buď v době výuky, nebo častěji až po výuce).

- ♦ Doplnkové zařazení výuky v komunitě. Výuka probíhá zčásti v rámci školní ATV a zčásti ve spolupráci s vybranou organizací v místě bydliště.
- ♦ Výuka probíhá ve sportovním kroužku ve spolupráci s vybranou organizací v místě bydliště.

Další výuka segregovaného charakteru (segregovaná ATV)

Základní charakteristika: v případě, že škola nemá vytvořeny podmínky pro možnou participaci žáků s postižením, má možnost spolupráce s jinými školskými i mimoškolskými subjekty, především se školami zřízenými pro žáky se SVP a školami s třídami zřízenými pro žáky se SVP. Ačkoliv se v případě účasti v TV na škole zřízené primárně pro žáky se SVP zdánlivě nejedná o integraci, může být tento stupeň integrace v TV v našich podmínkách relativně běžný. Jedná se o případ, kdy je žák integrován na běžné škole v převážné většině vyučovacích předmětů a jediným (nebo jedním z mála) předmětem, kterého se nemůže z důvodů nevytvořených podmínek účastnit, je TV. Příklad: žák s autismem se může vzhledem k možnostem školy účastnit všech předmětů s výjimkou TV. Přesto však není z TV uvolněn a absoluuje ji ve škole, která je zaměřena na výchovu a vzdělávání žáků s autismem ve stejném nebo častěji v rozdílném čase.

- ♦ Samostatná speciální třída integrovaná na běžné škole
- ♦ Speciální škola
- ♦ Obrácená integrace
- ♦ Domácí výuka
- ♦ Výuka v nemocnici či rehabilitačním ústavu

ZÁVĚR

Ačkoli spolupráce s ostatními školskými subjekty nebo ostatními pedagogickými pracovníky v rámci jedné školy není v českém školství až tak běžná, je možná, a zahraniční vzory ukazují, že může být i velmi efektivní a pozitivní vzhledem k potřebám žáků (nejen se SVP). Učitel TV musí kromě základních principů modifikací pohybových programů, legislativních norem a znalosti základní diagnostiky vědět o stupních integrace v TV a možnostech jejich kombinací.

V tomto článku jsme se zaměřili na běžnou TV, která je společně s integrovanou tělesnou výchovou ukotvená i legislativně včetně terminologického vymezení. ATV (viz Ješina & Kudláček, 2009) nenachází jako termín oporu v zákonných či podzákonných normách, přesto představuje nadřazený termín integrované tělesné výchově i tělesné výchově ve třídách či školách zřízených pro žáky se SVP. Zdravotní tělesná výchova pak představuje alternativu pro tělovýchovný proces na běžných základních školách. Primárně je zaměřena na žáky se zdravotním znevýhodněním s cílem prevence zdravotních rizik. Přesto, a možná právě proto, nenaplnuje shodné cíle jako běžná tělesná výchova (nebo integrovaná tělesná výchova či aplikovaná tělesná výchova). Je organizována školou podobně jako rehabilitační tělesná výchova. Ta je však realizována pouze na základních školách speciálních, které jsou primárně zaměřeny na žáky se středně těžkým (případně těžkým) mentálním postižením. Účastní se jí nejčastěji žáci postižení více vadami, především v kombinaci s tělesným postižením. Jejím hlavním úkolem je pozitivní působení na zdravotní stránku jedince. Pro úplnost se na tomto místě zmiňujeme také o léčebné TV, která však není realizována v rámci školní TV, ale ve zdravotnických zařízeních především pracovníky z oblasti fyzioterapie.

Bibliografické citace najdete na [<http://www.ftvs.cuni.tvsm/index.php?c=9>].

[ondra.ftk@centrum.cz]

Zopakujme si některé zkratky a základní termíny

- ♦ APA – aplikované pohybové aktivity
- ♦ ATV – aplikovaná tělesná výchova
- ♦ integrovaná tělesná výchova
- ♦ SVP – speciální vzdělávací potřeby
- ♦ žáci se zrakovým, tělesným, mentálním a sluchovým postižením (dále jen postižením)
- ♦ TV – školní tělesná výchova
- ♦ ZTV – zdravotní tělesná výchova

**Kdo TVSM nečte,
již stojí opodál!
I Tyrš by tomu jistě
svůj hlas dal!**